

פרק שלושים ואחד

נקמת שמעון ולוי באנשי שכם

א. "בסדרם אל תבא נפשי"

אחרי ששכם בן חמור אנס את דינה, הוא ביקש לשאת אותה לאישה. וכאשר שטח את בקשתו לפני בני יעקב, הם דיברו אתו במרמה; ועל פי דרישתם הוא שכנע את כל אנשי שכם להימול להם כל זכר. וביום השלישי, בהיותם כואבים, לקחו שמעון ולוי איש חרבו ובאו על העיר בטח "ויהרגו כל זכר". אחר כך באו בני יעקב על החללים ובזזו את העיר, לקחו את מקניהם ושבו את טפם ואת נשיהם.

דעתו של יעקב לא הייתה נוחה מן המעשה הזה:

ל"ד, ל' וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל שְׁמֵעוֹן וְאֶל לֵוִי עֲכָרְתֶּם אֹתִי
לְהַבְאִישְׁנִי בִישָׁב הָאָרֶץ בְּכֹנְעֵנִי וּבְפָרִיזִי
וְאַנִּי מָתִי מִסֶּפֶר וְנֶאֱסָפוּ עָלַי וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי.

ואילו שמעון ולוי לא קיבלו את תוכחת אביהם:

לא וַיֹּאמְרוּ הַכֹּזֶנֶה יַעֲשֶׂה אֶת אַחֻתָּנוּ.

נראה מהדברים האלה, שלא הייתה ליעקב כל התנגדות מוסרית להרג ההמוני שבניו ביצעו. הוא רק טען, שהרצח הזה יעלה להם ביוקר, כאשר הכנעני והפריזי יצאו לנקום את נקמת אנשי שכם וישמידו את כל בית יעקב. אך אלמלא החשש הזה היה יעקב סומך את ידיו על המעשה האכזרי של בניו.

תמונה שונה לחלוטין מתקבלת מן האמור בברכת יעקב. כאשר קרבו ימי יעקב למות, הוא קרא אל בניו כדי לברך אותם. אולם כשעמדו כולם על יד מיטתו, הוא הוציא מכללם את שלושת הבנים הראשונים: ראובן לא זכה לשמוע ברכה, משום שנמצא בו חטא של גילוי עריות; ואילו שמעון ולוי שמעו רק דברי קללה, משום שנמצא בהם חטא של שפיכות דמים:

מ"ט, ה-ז שְׁמֵעוֹן וְלֵוִי אֲחִים כָּלִי חָמָס מְכַרְתִּיהֶם.
בְּסֹדֶם אֶל תָּבֹא נַפְשִׁי בְּקֶהְלָם אֶל תַּחַד כְּבֹדִי
כִּי בְּאֶפְסֵם הָרְגוּ אִישׁ וּבְרָצָנָם עָקְרוּ שׁוֹר.

אָרוֹר אָפֶם כִּי עָז וְעִבְרָתָם כִּי קִשְׁתָּה
אֶחְלָקֶם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְיָצֶם בְּיִשְׂרָאֵל.

אין כאן אפילו מילה אחת על חוסר הזהירות שבו סיכנו את עצם הקיום של בית ישראל. אלא כל דברי יעקב הם במישור המוסרי: הוא מגנה את שני הבנים האלה על החמס, על הריגת האדם ועל השחתת הבהמה, והוא מקלל את אפם העז ואת עברתם הקשה ומבקש לנתק כל קשר עמם.

הבדל זה שבין תגובת יעקב מיד אחרי המעשה ובין תגובתו לפני מותו, אחרי עשרות שנים, טעון הסבר.

תחילה יש לדון בעצם המעשה של בני יעקב. הכתוב מסביר שתי פעמים מה הביא אותם לעשות כן. כאשר השיבו לשכם על בקשתו, הם דיברו אתו במרמה "אשר טמא את דינה אחתם" (יג) וכאשר באו על החללים, הם בזזו את העיר "אשר טמאו אחותם" (כז).

נמצא, שהכתוב נותן כאן הסבר אחד למה שעשו בני יעקב לשכם האיש ולמה שעשו לשכם העיר: כולם טימאו את דינה. אולם דבר זה ניתן להיאמר - פשוטו כמשמעו - רק ביחס לשכם עצמו; שהרי הוא אכן טימא את דינה. ואילו אנשי עירו לא היו שותפים לפשע הזה - לא במעשה ולא במחדל. שהרי הם לא היו נוכחים כאשר לקח שכם את דינה אל ביתו ושם שכב אותה ועינה אותה. והואיל והם לא היו במקום הפשע, לא היו אחראים לו בשום בחינה - שהרי לא היה לאל ידם להושיע. אף על פי כן אומר עליהם הכתוב, שהם "טימאו" את דינה. ודבר זה ניתן להיאמר רק דרך מליצה. שהרי בני נח נצטוו על הדינים,¹ וחובה עליהם לדון אנשי רשע ולבער את הרע מקרבם. ואילו כאן נעשה חמס בעיר, ועם לא יחרדו. לא נמצאו שופטים שיגזרו את דינו של הרשע ויענישו אותו כרשעתו, לא נמצאו אנשים שיוקיעו אותו וינדו אותו ויביעו את סלידתם מן הפשע; אלא עולם כמנהגו נהג - אחרי האונס כמו לפני האונס. אנשים המשיכו לעסוק בעיסוקיהם - בכרם ובזית ובשדה התבואה - כאילו לא אירע דבר בעירם. בכך גילו את רמתם המוסרית. בשתיקתם הם הראו שמעשה כגון זה יכול להיעשות בעירם מבלי שיעורר זעם ציבורי. לדעתם, רשאי אדם לנהוג כן - לפחות לגבי זרים - ואיש לא יתבע אותו לדין. וכך נעשו כולם שותפים לפשע. הואיל והיה בידם למחות ולא מיחו, נתפסו כולם על עוון היחיד. ולפיכך על כולם אומר הכתוב: "אשר טמאו אחותם".

אולם אף על פי שכל הדברים האלה טובים ונכוחים, הייתה נפשו של יעקב סולדת מן המסקנה שבניו הסיקו מהם. תהא שתיקתם של אנשי שכם חמורה כאשר תהא, הרי אין זו אלא שתיקה אילמת שלא הגיעה לכלל מעשה. ודאי היה על אנשי שכם לדון

1. ראה רמב"ם הל' מלכים פ"ט הי"ג.

ולהעניש, למחות ולגנות ולהוקיע. אולם אין אדם חייב מיתה אלא כאשר עשה מעשה פשע, ולא כאשר נמנע מלקיים את חובתו.² ואף על פי שאנשי שכם גילו בשתיקתם שהם מזדהים בלבם עם שכם ומעשהו איננו רע בעיניהם - אי אפשר להרוג אדם על מחשבות לבו אלא רק על פועל כפיו. והואיל וידי אנשי שכם היו נקיות, היה זה פשע לנגוע בהם לרעה.

העובדה שזו הייתה דעתו של יעקב מוכחת מדבריו בסוף ימיו. אף על פי כן נמנע מלומר את הדברים האלה עתה. כי הוא ראה שחמתם בערה בם על שכם ועל אנשי שכם "אשר טמאו אחותם". בעיניהם לא היה הבדל של כלום בין הפושע ובין המחפים עליו. הם היו ניכרים בכעסם, ואין מוכיחים אדם בשעת כעסו. הוא ידע, שהם לא היו מקבלים את תוכחתו, וכשם שמצווה לומר דבר הנשמע כן מצווה שלא לומר דבר שאינו נשמע. משום כך שמר בלבו את סלידתו המוסרית ודיבר אתם בשפה שהם מבינים. כביכול, הוא קיבל את ההנחה שלהם, שראוי להרוג את הפושע ואת כל שותפיו לדעה. אולם הדבר הוא מסוכן, והוא עלול לגרור תוצאות חמורות. הרי הכנעני והפריזי אורבים להם בסביבה, והם לא ישתקו על מה שנראה להם כרצח המוני.

בתוכחה זו הציג יעקב את עצמו כמי שירד לרמה המוסרית של בניו. אך זה הוא טכסיס שאיננו יכול להצליח. לעולם אין אדם יכול לנצח, כאשר הוא מקבל את הנחת היסוד של הצד שכנגד ומנסה לשכנע 'לשיטתו' של יריבו. כאשר תפס יעקב את אומנות בניו, תפסו הם את אומנותו שלו. הוא דיבר אתם בשפתם על סכנות השעה - והם השיבו לו בשפתו על ערכי מוסר נצחיים: "הכזונה יעשה את אחותנו"! הפחד לא ירתיע אותנו מלמצות את הדין על הפשע הזה. והואיל וכל אנשי שכם שותפים לפשע - וכן משתמע גם מדבריו - כולם גם יישאו בעונשו. לא ניחת מפני כול, ונישא באומץ את כל התוצאות של מעשינו. אין בלבנו מורא בשר ודם - ואלוהים יהיה בעזרנו.

על טענה זו לא הייתה ליעקב תשובה. הוא שתק - מפני שבניו ניצחוהו. בשתיקתו הוא הודה שהם צדקו ממנו. ולא הוא בלבד הודה לדבריהם, אלא משמים הוכיחו את צדקתם. שכן מיד לאחר מכן אמר לו אלוהים לעלות לבית אל ולקיים שם את נדרו. והנה הם נסעו משם - ושערה לא נפלה מעל ראשם ארצה:

ל"ה ה' וַיִּסְעוּ וַיְהִי חֲתַת אֱלֹהִים עַל הָעָרִים אֲשֶׁר סָבִיבוֹתֵיהֶם
וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְנֵי יַעֲקֹב.

לשווא חשש יעקב שהכנעני והפריזי יצאו לנקום את נקמת יושבי שכם. ויפה עשו בני יעקב כאשר השליכו על ה' יהבם שיושיע אותם מחרב אויב.

2. ראה רמב"ן ל"ד, יג, ד"ה ויענו בני יעקב.

תבוסה זו שיעקב נחל בוויכוח עם בניו הייתה התוצאה הישירה של הטכסים שהוא נקט. כאשר טען את טענותיו לפי המוסר שלהם, הייתה ידם על העליונה. שונה הייתה התוצאה, אילו הוכיח אותם על פי אמות המידה המוסריות שלו. אולי לא היו מקבלים את דעתו. אך לא היה להם דבר דבור על אופניו כדי להשיב על דברי התוכחה. מסתבר, שהם לא היו מעיזים כלל להטיח בפניו "הכזונה יעשה את אחותנו", שהרי תשובה זו איננה ממין טענתו של יעקב שהוכיח אותם על שפיכת דם נקיים. אכן שכם עשה את אחותם כזונה. אך הם עשו את בית יעקב כבית למך, שלקח כלי חמס מבית תובל קין והרג איש בפצעו וילד לחבורתו.³ אף הם לקחו בידם את החרב הנוקמת והרגו עיר שלמה על פשע איש אחד. מה היו יכולים להשיב ליעקב, אילו הטיח בפניהם: האיש אחד יחטא ועל כל העיר יצא הקצף?

אולם אף על פי ששמעון ולוי ניצחו את אביהם בוויכוח שהתנהל מיד אחרי המעשה, היה זה רק ניצחון לשעה. שכן שעתו של יעקב הגיעה כעבור עשרות שנים, כאשר ביקש לברך את בניו לפני מותו. באותה שעה כבר שככה חמתם של שמעון ולוי על כבוד אחותם שנתחלל. ורק אז יכול היה יעקב לומר להם את כל האמת שבלבו. הם אולי כבר שכחו את העילה למעשה החמס שביצעו. אך הוא לא שכח את החמס ואת ההרג ואת שפיכת דם נקיים. הדם הזה עודנו רותח וקולו עדיין צועק מן האדמה. אין יעקב רוצה כל קשר עם האנשים האלה, שופכי הדמים. מכל המעשים שהם עשו בחייהם הוא זכר להם רק את החטא הזה: הם הרגו ללא הבחנה את יושבי העיר - "אשר טמאו אחותם".

על תוכחה זו לא הייתה תשובה בפי שמעון ולוי. הפעם שתקו הם, ובעצם שתיקתם לתוכחת אביהם הם הודו בצדקתו וקיבלו עליהם את הדין.

הסבר זה של דברי יעקב יוצא מתוך ההנחה שלא היה כל צידוק למעשה החמס של שמעון ולוי. אולם הנחה זו איננה ודאי כלל. שהרי היו יכולים לטעון, שלא הייתה כל אפשרות שיהרגו רק את שכם עצמו ולא יפגעו באנשי העיר. שהרי ברור מחוסר תגובתם של אנשי שכם, שהם לא גינו את מעשה נשיאם ולא ראו בו חטא הראוי לעונש. ולפיכך גם לא ייתנו לאחרים להרוג את נשיאם על החטא הזה. נשיא הארץ התיר לעצמו לחלל כבוד נערה נכרייה; ממנו ילמדו כל נתיניו שלא לחוס על חיי הנכרים שנקמו את נקמת אחותם מידי נשיאם.

ואם דברים אלה נכונים, הרי שמעון ולוי נהגו כשורה; שהרי הם פעלו על פי הדין של הבא להרגך השכם להרגו. וכשם שמותר להרוג את הבא במחתרת כדי שהלה לא יהרוג את מי שעומד על ממונו, כן היה מותר להרוג את אנשי שכם כדי שלא יהרגו את המקנאים לכבוד אחותם.

3. ראה פרק ו: קין והבל, עמ' 127-128.

אולם אף על פי שאלה הם דברים של טעם, הם לא נתקבלו על דעתו של יעקב. יעקב ירד לסוף דעתם של שמעון ולוי: הם לא הרגו את אנשי שכם מפני שפחדו מהם - שאילו היה בלבם רגש של פחד, היו צריכים לפחד גם מהכנעני והפריזי. אלא הם הרגו את אנשי שכם מפני ששנאו אותם וביקשו להתנקם בהם. כי הם ראו את כל אנשי שכם כשותפים לנשיאם, שהרי כולם חיפו עליו והזדהו אתו, וכולם בגדר אנשים "אשר טמאו אחותם". ויעקב לא רצה להתווכח אתם על התפיסה הזאת - אף על פי שנפשו הייתה סולדת ממנה - כי הוא ראה את אפם העז ואת עברתם הקשה וידע שתוכחתו תיפול על אוזניים ערלות.

משום כך עשה יעקב את עצמו כמי שמאמין שהם הרגו את אנשי שכם רק מפני שיראו מהם. ועל פי ההנחה הזאת היה יכול להתרעם עליהם רק מפני שסיכנו את כל בית יעקב. כי הם חששו רק לנקמת אנשי שכם הקרובים אל החלל; ואילו הוא ירא גם מתגובת הכנעני והפריזי הרחוקים מן העיר. כאשר יגיע אליהם שמע מרחץ הדמים, הם ייאספו לנקום את נקמת ההרוגים וישמידו את בית יעקב.

אולם שמעון ולוי דחו את דבריו בגאווה ובגאון. שהרי לפי הטיעון הזה היה אסור להם להרוג גם את שכם עצמו. שאם יהרגו את שכם, יקומו אנשי העיר לנקום את נקמתו; ואם יהרגו גם את אנשי שכם, תיעשה נקמת הדם בידי הכנעני והפריזי. נמצא, שיעקב בפחדיו כבר דרש מהם למלט את הפושע מעונש. אך מי ישמע ליעקב לדבר הזה: "הכזונה יעשה את אחותנו?"

כך ניצחו שמעון ולוי את אביהם - לפחות למראית עין. הוא הציג את עצמו בפניהם כאדם המפחד תמיד; ואילו שמעו בקולו, לא היה הדין נעשה ברשע. ואילו הם לא יראו מפני איש - ועל כל פנים לא חששו חששות רחוקים כדוגמת החשש לתגובת הכנעני והפריזי. והואיל והם היו אמיצים גיבורי לב, הם יכלו לקיים את חובתם - להשיב את כבוד אחותם שנתחלל.

משום כך שתק יעקב כאשר שמע את תשובת שמעון ולוי, ולא השיב להם דבר; שהרי הדין היה עמם לפי ההנחה שהוא עצמו הניח ביסוד הוויכוח הזה. אולם הוא שמר את הדבר בלבו עד שתגיע שעת הכושר - וזו הגיעה רק בסמוך למותו. באותה שעה כבר שכך האף העז ובטלה העברה הקשה, ואז כבר היה יכול לומר את כל האמת שבלבבו: הם לא השמידו את אנשי שכם מחמת אימה ופחד, אלא מתוך תאוות נקם. הם הרגו באף ובחמה ובקצף גדול, בלא דין ובלא דיון, בלא צדק ובלא משפט. אל יהא חלקו עם האנשים האלה שאחזו כלי חמס בידיהם כדי להרוג איש ולעקר שור. כאשר אמר להם

כך, כבר הציג עמדה מוסרית והעמיד את המוסר שלו מול המוסר שלהם. באותה שעה נבהלו בניו מפניו ולא יכלו לענות אותו דבר. הם שתקו ונאלצו לקבל את הדין.⁴

ב. שלום האבות ומלחמת הבנים

ונעיר כאן עוד הערה בשולי הדברים האלה. בספר בראשית הונח היסוד של בניין עם ישראל. מסופר בו סיפור הקורות של אבות האומה, ומעשה אבות סימן לבנים. משום כך כל הדברים הגדולים שאירעו אחר כך בדברי ימי ישראל רמוזים - בדרך זו או אחרת - כבר בספר בראשית. ולפיכך אפשר לומר שהאבות מייצגים - באופיים, בתכונותיהם ובמעשיהם - את עם ישראל בכללותו: האבות הם עם ישראל בזעיר אנפין.

ועל פי זה מתעוררת שאלה שיש בה משום תמיהה גדולה. דברי ימי ישראל בארץ ישראל רצופים מלחמות קשות ומרות. כמעט לא היה דור שישראל לא יצא בו למלחמה עם אויביו, לפעמים ניצח לפעמים נוצח. חללים רבים נפלו במלחמות האלה, ונהרי נחלי דם נשפכו בהן. משום כך קמו בישראל לא רק אנשי רוח - כוהנים ונביאים, מורים ומשוררים, סופרים ותופשי התורה - אלא גם גיבורים רבים ואנשי חיל, שחירפו את נפשם למות בעד עמם, ותהילת גבורתם מלאה כל הארץ. כל בחור היה מלמד ידיו לקרב, אצבעותיו למלחמה; וכאשר חזרו הלוחמים משדה הקרב, היו הנשים יוצאות לקראתם בתופים ובמחולות ומקדמות את פניהם בכלי שיר - וכך מביעות להם את רחשי התודה של האומה. ולפיכך רשאים אנחנו לומר: גבורת מלחמה ותושייה בקרב הן מסימני האופי הלאומי הישראלי - לא פחות מחכמה ובינה ודעת ה'.

אולם האופי הזה של עם ישראל משתקף רק בספרי הנביאים והכתובים, אך אין הוא בא לידי ביטוי בספר בראשית. אבות האומה - כפי שהם מצוירים בספר בראשית - היו אנשי שלום מובהקים. הם אהבו שלום ורדפו שלום, ומימיהם לא שלחו את ידם לחרב.⁵ והן לא חסרו הזדמנויות שהמלחמה כמעט הייתה מתבקשת בהן - לצורך הגנה על הרכוש או על הנפש. אילו הייתה לאבות נטייה כל שהיא למלחמה, היו יכולים לנהוג בבעלי ריבם כדרך שדוד ביקש לנהוג בנבל הכרמלי, או כדרך ששמשון נהג בפלשתים, או אהוד בעגלון מלך מואב או יואב באבנר בן נר. אך לא כן היה. כל עלילות הגבורה הרשומות בקורות ישראל אין להן שורש באבות האומה. כאשר זרים רבו אתם או גירשו אותם או גזלו את בארותיהם, הם ויתרו ונסוגו או התחננו אל בעלי ריבם שייפרדו

4. על גערת יעקב בשמעון ולוי ראה גם לעיל, פרק ז: מקראות שאין להם הכרע, עמ' 133-134.

5. יוצאת מכלל זה מלחמת ארבעת המלכים. אך זו היא מלחמה משיחית מובהקת החורגת מתחומו של ספר בראשית, ואיננה עניין לו. והשווה גם לעיל, פרק י: עלייתו של אברהם אבינו לארץ ישראל, עמ' 256.

בשלום. כאשר נגזלה האישה מבית בעלה, היה ה' בעצמו צריך להתערב להצלתה. כאשר את ביקש להילחם עם אחיו, נערכה המלחמה באמצעות חציית מחנות ושבע השתחויות. לפעמים רחוקות למדו דרכי מרמה מהאיש שרימה אותם תחילה, והיו גם מקרים נדירים של אלימות. אולם מעולם לא אחזה ידם בחרב ולא הגיעו לידי שפיכות דמים. ודומה, שזו היא תופעה יחידה במינה, וספק אם יש כדוגמתה בכל אומה ולשון: אבות המניפים את דגל השלום, והשלום הוא חזון חייהם ומשאת נפשם - ואילו בניהם הם עם מלומדי מלחמה, המנצחים את אויביהם בחרב ובחנית ומתפארים בעלילות גבורתם.

אולם סתירה זו שבין מעשי האבות ובין דרכי הבנים היא, לאמתו של דבר, סתירה מדומה. שכן הרוב המכריע של מלחמות ישראל היו מלחמות מגן, שהאויב פתח בהן ביזמתו. ויצאה מכללן רק המלחמה על כיבוש הארץ. ומבחינה זו הרי דרך ישראל הוא הפוך מדרך שאר כל העמים, שהמלחמה היא לחם חוקם. שכל העמים יושבים בארצם מאליהם, ורק ישיבתם בארצם הופכת אותם לעם; ולפיכך אין הם זקוקים לכבוש להם ארץ בדרך מלחמה. אף על פי כן הם יוצאים למלחמה תדיר כדי לשלוט על עמים אחרים ולכבוש את ארצותיהם, לשבת בבתייהם ולשדוד את אוצרותיהם. היפוכו של דבר בישראל. שכן ישראל נעשו לעם בלא ארץ, ולפיכך היה עליהם לכבוש להם את הארץ שה' נתן להם לנחלה. אולם אחרי שתמו שנות הכיבוש והחלוקה, הם לא נשאו את עיניהם להרחיב את גבולם ולכבוש ארצות לא להם. הם שמחו על שבאו אל המנוחה ואל הנחלה, והשלום היה כל משאת נפשם. אף על פי כן היו כל דורות ישראל טרודים במלחמה. אולם כל המלחמות האלה היו מלחמות מגן, שהיו כפויות עליהם מבחוץ.⁶ כי העמים שסביבותיהם לא השלימו עם העובדה, שעם אלוהי אברהם יושב ביניהם בארצו, עובד לאל שלא ידעוהו, מקיים פולחן שלא הכירוהו ושוחר תרבות שאיננה מובנת להם. כך היה בימי השופטים ובימי שמואל ובימי המלכים. תמיד -

6. קשה להוכיח את הדבר הזה בוודאות; שהרי יש מלחמות שלא נתפרש בהן בכתוב ביזמת מי נערכו. אולם דומה שהמקרא איננו מספר בשום מקום על מלחמה אימפריאליסטית מובהקת, שנערכה ביזמת ישראל לצורכי כיבוש והרחבת גבול. כנגד זה יש מלחמות רבות שאופיין ההגנתי מבואר בכתוב. ולפיכך רשאים אנחנו לשער שגם שאר כל המלחמות היו דומות לאלה. אולם גם אם נניח שהיו מלכים שיזמו מלחמות כדי להאדיר את שמם או את שם עמם, מסתבר שרוח המקרא איננה נוחה מהם. תדע שכן, שהרי המקרא מספר בפירוט רק על מלחמות מגן, ולא על מלחמות יזומות; הוא מגנה תמיד את מלכי הגויים שביקשו לרשת את גבול ישראל, והוא מהלל את גיבורי ישראל שנחלצו להגן על עמם ועל ארצם. כנגד זה אין הוא מוסר דבר על מלכי ישראל שיצאו לכבוש את ארצות הגויים - ואין צריך לומר שאין הוא משבח אותם על כיבושיהם. אם היו מלכים כאלה, אין מעשיהם ראויים להיכתב לדורות, בסוד עם ה' לא יהיו ובכתב בית ישראל לא יכתבו.

ישעיה ט', יא אָרָם מִקֶּדֶם וּפְלִשְׁתִּים מֵאַחֲזֹר וַיֹּאכְלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל פֶּה

וכך מקונן המשורר:

תהילים פ"ג, ג-ט כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יִהְיֶינָה וּמִשְׁנָאֶיךָ נִשְׂאוּ רֹאשׁ.
עַל עֲמֶךָ יַעֲרִימוּ סוּד וַיִּתְּעֲצוּ עַל צְפוּנֶיךָ.
אָמְרוּ לָכוּ וְנִכְחִידֶם מִגּוֹי וְלֹא יִזְכֹּר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד.
כִּי נִוְעֲצוּ לֵב יַחֲדוּ עָלֶיךָ בְּרִית יִכְרְתוּ.
אֶהְיֶה אֱדוֹם וַיִּשְׁמָעֵאלִים מוֹאֵב וְהַגָּרִים.
גָּבַל וַעֲמוֹן וַעֲמָלֵק פְּלִשְׁתִּים עִם יֹשְׁבֵי צוּר.
גַּם אֲשׁוּר נִלְוָה עִמָּם הָיוּ זְרוּעַ לְבָנֵי לוֹט סֵלָה.

וכך היו ישראל נאלצים תמיד להיקהל ולעמוד על נפשם כדי לסכל את שאיפות ההשמדה של שכניהם הקרובים והרחוקים.

והואיל וכל מלחמות ישראל היו מלחמות מגן, מעולם לא הסיחו את דעתם מן הרע שבמלחמה, ומעולם לא נשתכח מלבם חזון השלום. משום כך אנחנו מוצאים, שגם אחרי שהמלחמה כבר הוכרזה והאויב כבר היה מוכן להילחם, עדיין היה מלך ישראל או מנהיגו עושה כל מאמץ כדי למנוע את המלחמה. על כן ניהל יפתח ויכוח ארוך ומייגע עם מלך בני עמון כדי להניא אותו מן המלחמה; וכך הוא פתח את דבריו:

שופטים י"א, יב מָה לִּי וְלָךְ כִּי בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי.

וכך מספר אחאב לזקני ישראל על ההצעות הנדיבות שהוא הציע לבן הדד כדי למנוע את המלחמה:

מלכים א' כ', ז דָּעוּ נָא וּרְאוּ כִּי רָעָה זֶה מִבְּקֶשׁ
כִּי שָׁלַח אֵלַי לְנָשִׁי וּלְבָנִי וּלְכַסְפִּי וּלְזִהְבִּי
וְלֹא מִנֶּעֱתִי מִמֶּנּוּ.

וכאשר שונאי ישראל כבר היו עתידים ליום שבו יוכלו להשמיד ולהרוג ולאבד את כל היהודים, לא ביקשה אסתר רשות להילחם בהם, אלא היא ביקשה תחילה רק למנוע את המלחמה:

אסתר ח', ה יִכְתֹּב לְהָשִׁיב אֶת הַסְּפָרִים מִחֲשֻׁבַּת הָמָן בֶּן הַמְּדֵתָא הָאֲגָגִי
אֲשֶׁר כָּתַב לְאַבֹּד אֶת הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ.

והיא ביקשה את הרשות להילחם רק אחרי שהמלך השיב לה "כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב" (שם, ח). וראוי להדגיש: בכל המקרים האלה לא ביקשו ישראל את השלום משום שפחדו מן המלחמה - שהרי עתידים היו לנצח בה -

אלא הם רדפו את השלום משום שאהבו שלום, והמלחמה הייתה שנואה עליהם. והואיל וזה הוא טיבו ואופיו של העם הזה, כבר יצא שם ישראל בגויים כעם הנוהג בנדיבות לב ומוכן לכרות ברית עם האויבים - אחרי שכבר נוצחו במלחמה שפתחו בה ביזמתם. וכך אמרו עבדי בן הדד למלכם:

מלכים א' כ', לא הִנֵּה נָא שְׁמֵעָנוּ
כִּי מַלְכֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי מַלְכֵי חָסָד הֵם

ומי לנו גדול מדוד מלך ישראל, נעים זמירות ישראל, מושיען של ישראל במלחמה ומניח היסוד של מלכות ישראל. כל זכויותיו לא עמדו לו כאשר ביקש לבנות את בית המקדש. הוא נפסל מלבנות את הבית, משום ששפך דמים רבים במלחמה - אף על פי שכל מלחמותיו היו מלחמות מגן וכולן בגדר מלחמת מצווה. ורק המלך שנקרא על שם השלום הורשה לבנות את בית ה' - שהרי בימיו כבר הגיעו ישראל אל המנוחה ואל הנחלה, ושלום ושקט שרר בכל גבולם (דברי הימים א' כ"ב, ח-י). ומן המקדש שבנה מלך השלום תצא בשורת השלום אל כל עמי תבל. אליו ינהרו כל הגויים כדי ללמוד את דרכי ה' וללכת באורחותיו. ושם גם ילמדו איך להפוך את מארת המלחמה לחזון השלום:

ישעיה ב', ד וְכָתְתוּ חֲרֻבוֹתֵם לְאֹתִים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמִזְמֹרוֹת
לֹא יִשָּׂא גּוֹי אֶל גּוֹי חֶרֶב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה.

ולפיכך רשאים אנחנו לומר, שייחוד ישראל בין האומות ניכר גם ביחסם אל המלחמה ואל השלום. שהרי ישראל הם עם של גיבורים, אחוזי חרב ומלומדי מלחמה, הששים אלי קרב, וידם רב להם לנצח את האויב - ואף על פי כן הם שונאים מלחמות ואוהבים רק את השלום בלבד; שלום לקרוב ושלום גם לרחוק, שלום לאוהב ושלום גם לאויב. ואל ייפלא דבר זה בעינינו; שהרי הם עובדים לאל האחד, שחותמו אמת ושמו שלום, שמעונתו בציון וסוכו בשלם, ונתיבות תורתו שלום.

כל הדברים האלה באים לידי ביטוי גדול בספר בראשית. שהרי אבות ישראל המתוארים בספר הזה היו אוהבי שלום ורודפי שלום, שהתהלכו בשלום עם אלוהים ועם אדם, והתרחקו כל ימיהם מן המלחמה ומן הדומה לה. בכך מבקשת התורה לרמוז: אף על פי שישראל יהיו עסוקים בכל הדורות במלחמות עקובות מדם, הרי המלחמה היא זרה לנפשם, ורק השלום מבטא את שורש נשמתם.

ועל פי הדברים האלה עלינו להבין את המשמעות של פרשת דינה. מעשה שמעון ולוי הוא המקרה היחיד שבו יצאה מלחמה מבית האבות. ויש בכך כדי ללמדנו, שגם בבית אברהם, יצחק ויעקב היו האנשים מסוגלים לאחוז בחרב ולהילחם בגבורה על כבודם וכבוד ביתם. ולא עוד, אלא הם היו מסוגלים לשלב ערמה בגבורה, עד ששני בנים צעירים הצליחו להשתלט על עיר שלמה ולהרוג בה כל זכר. נמצא, שלא מחמת חוסר

אונים ורפיון ידיים נמנעו האבות מלצאת למלחמה; אלא הם התרחקו מן המלחמה משום ששנאו את המלחמה. הם נרתעו מלשפוך דם בשדה הקרב מפני ששפיכות דמים הייתה מתועבת בעיניהם.

אך הנה נמצאו שני בנים בבית יעקב, שחרגו מנתיבות השלום של הבית ופנו אל דרך המלחמה. אך לא מתמדת ממון ולא מתאוות כיבוש ולא משנאת זרים אחזו בחרב, אלא משום שהיה שם בחור מופקר שאנס את אחותם, וכל אנשי העיר חיפו עליו. וכאשר חרה אפם על הנבלה שנעשתה, הרגו בחמת זעם את בני העיר, וכך השיבו את כבוד אחותם שנתחלל.

זה היה המקרה היחיד שבו נמצאו שופכי דמים באוהלי האבות. ואילו היה יעקב רוצה בכך, כבר היה יכול ללמד עליהם זכות. שהרי הם הרגו רק את הרשע ואת המחפים עליו. ולא עוד, אלא הם פעלו מתוך כעס שהיה לו צידוק, והם באו רק להחזיר את כבוד הבית.

אולם יעקב לא רצה לדון אותם לכף זכות. והואיל ובאותה שעה לא היה יכול להוכיח אותם, שמר את טינתו בלבו במשך עשרות בשנים. צרות רבות וקשות עברו עליו באותן השנים: צרת יוסף, צרת שמעון, צרת בנימין; אך הזמן לא ריפא את הכאב, והצרות שלו לא השכיחו מלבו את צערם של אחרים. עדיין זכר לבניו את האכזריות שבה הרגו עיר שלמה, טבח ואלא חמלו. והן אנשי העיר הזאת היו אנשים זרים אשר לא מבני ישראל המה, וכולם היו רשעים, שותפים של רשע בן רשע. ואף על פי כן לא היה יעקב מסוגל לסלוח לבניו על ששפכו את דם האנשים האלה.

והוא בא עמם חשבון כאשר הגיעה שעת מותו. בחמת זעם הטיח בפניהם את כל הכעס האצור בלבו. והן יכולים אנחנו להניח שהבנים האלה כיבדו את אביהם כל ימיהם. ובוודאי היו להם גם זכויות רבות בהליכתם עם אלוהים ועם אדם. נוסף על כך הם היו בניו, והוא היה אביהם - ודרכו של אב לאהוב את בניו ולהיות קשור אליהם בנפשו. אך כל זה לא הועיל להם. אביהם לא היה מסוגל לסלוח להם על ששפכו דם נקיים. וכך הוא דן אותם ברותחים במעמד כל אחיהם הצעירים מהם. הוא הזכיר להם איך אחזו כלי חמס בידיהם כדי להרוג אדם ובהמה. ואחרי שקילל את אפם ואת עברתם וניתק כל קשר אתם, הוא נפרד מהם לבית עולמו - בלא מילה אחת של פיוס או ריצוי או רחמי אב על בנו. אף לא מילה אחת של אהבה או סליחה. וכל כך למה? מפני ששפכו את דמם של אנשים זרים, שיעקב לא הכיר אותם ולא היה לו כל שיג ושיח אתם, וכל מה שידע עליהם - שהם חיפו על אדם שאנס את בתו. הכעס על שפיכת דם הזרים דחה מלבו אפילו את האהבה הטבעית של אב לבנו.

זו היא הבשורה היוצאת בספר בראשית מאבות ישראל אל כל דורות ישראל. השלום חרות על לוח לבו של ישראל והוא מתנוסס ברמה על דגלו. ואף על פי שהעם נאלץ פעמים רבות לצאת למלחמה, השלום הוא משאת נפשו. ואין דבר שהוא מתועב בעיניו יותר משפיכות דם נקיים - אחד דם איש ישראל ואחד דמו של איש נכרי.